

SPRAWOZDANIA

Jubileuszowa konferencja naukowa Komitetu Słowianoznawstwa PAN *Slawistyka polska w minionym sześćdziesięcioleciu* (Warszawa, 10 grudnia 2012)

W dniu 10 grudnia 2012 roku w Warszawie odbyła się jubileuszowa konferencja naukowa *Slawistyka polska w minionym sześćdziesięcioleciu*, zorganizowana przez Komitet Słowianoznawstwa PAN. Konferencja, przygotowana z okazji jubileuszu sześćdziesięciolecia powołania Komitetu Słowianoznawstwa PAN (w 1952 roku), miała charakter ekspercki. Referaty poświęcone były podsumowaniu osiągnięć polskiej slawistyki w zakresie językoznawstwa diachronicznego i synchronicznego oraz literaturoznawstwa, kulturoznawstwa i folklorystyki; przedstawiono również efekty działalności Komitetu Słowianoznawstwa od momentu powołania go do chwili obecnej. W trakcie konferencji przeprowadzono także dyskusję.

Konferencję otworzyła przewodnicząca Komitetu Słowianoznawstwa PAN prof. Małgorzata Korytkowska. Po powitaniu gości i uczestników konferencji (wielu z nich reprezentowało różne ośrodki slawistyczne w kraju) prof. M. Korytkowska odczytała pismo z gratulacjami i życzeniami dla Komitetu Słowianoznawstwa od przewodniczącego Komitetu Językoznawstwa PAN prof. M. Grochowskiego. Następnie przewodnicząca scharakteryzowała kondycję komitetów naukowych w związku z regulacjami, mającymi swoje źródło głównie w problemach finansowych. Jako przykład ograniczenia działalności komitetów, szkodzącego integracji środowiska, podała wymóg przynależności do komisji tworzonych przy komitetach naukowych PAN wyłącznie członków komitetów.

Prof. M. Korytkowska podkreśliła, że działalność Komitetu Słowianoznawstwa zawsze wyrażała się w tym, że jego losy wpisywały się w rozwój slawistyki. Komitet wyrażał opinie, poglądy, zajmował stanowisko wobec sytuacji dziedzin, które obejmował swoim zakresem, inicjował dyskusję na istotne tematy naukowe, np. w ostatnich latach na temat *Ustawy o PAN*, statusu języka polskiego jako języka publikacji naukowych, rankingu polskich czasopism naukowych. Wyraźna i efektywna jest działalność międzynarodowa Komitetu Słowianoznawstwa. Jako Komitet pełniący funkcję Komitetu Narodowego ds. Współpracy z Międzynarodowym Komitetem Slawistów dwukrotnie organizował międzynarodowe kongresy slawistów: w Warszawie w 1973 r. i w Krakowie w 1998 r. W poprzedniej i obec-

nej kadencji Komitet odznacza się aktywną współpracą z MKS, współorganizując kolejne kongresy slawistów. W zakresie upowszechniania nauki Komitet Słowianoznawstwa prowadzi ciągłą działalność wydawniczą, publikując trzy czasopisma: „Rocznik Sławistyczny”, „Slavia Orientalis” i „Pamiętnik Słowiański”, a także wydając tomy referatów na kongresy slawistów w serii „Z Polskich studiów Sławistycznych” (ostatnio wydana została 2-tomowa księga na XV Kongres Sławistów w Mińsku w 2013 r.). Efekty działalności Komitetu dają podstawę do satysfakcji z uczestniczenia w jego pracach.

Prof. Janusz Siatkowski w swoim wystąpieniu przedstawił historię Komitetu Słowianoznawstwa PAN od momentu jego powołania w 1952 r. do chwili obecnej i główne jego osiągnięcia dla nauki.

Interdyscyplinarny charakter działalności Komitetu umożliwił realizację projektów mających nieprzemijającą wartość. Komitet Słowianoznawstwa inicjował i koordynował wielkie przedsięwzięcia naukowe, których efektem stały się ważne dla slawistyki na całym świecie takie dzieła, jak: *Słownik starożytności słowiańskich*, *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, *Lud słowiański*.

Działalność wydawniczą Komitetu w przeszłości wzbogaciły 53 tomy serii „Monografie Sławistyczne”, seria „Z Polskich Studiów Sławistycznych” publikowana od 1958 r. oraz czasopisma, z których trzy wydawane są dotychczas pod egidą Komitetu Słowianoznawstwa: „Rocznik Sławistyczny”, „Slavia Orientalis” i „Pamiętnik Słowiański”.

Dużym osiągnięciem Komitetu było zorganizowanie VII i XII Międzynarodowego Kongresu Sławistów w 1973 i 1998 r.

Referat prof. Hanny Popowskiej-Taborskiej i prof. Janusza Siatkowskiego *Specyfika polskich językoznawczych slawistycznych badań diachronicznych ostatniego sześćdziesięciolecia* w syntetycznej formie przedstawił ogólny obraz badań tego okresu.

Zainteresowanie językową problematyką tzw. Ziemi Odzyskanych bezpośrednio po II wojnie światowej przyczyniło się do rozwoju prac nad północno-zachodniosłowiańską onomastyką i rekonstrukcją dawnych podziałów zgermanizowanych słowiańskich obszarów językowych oraz procesami germanizacyjnymi Słowiańszczyzny północno-zachodniej i wzajemnymi oddziaływaniami polsko-niemieckimi. Wykształcona w tym czasie współpraca badaczy polskich z badaczami łżycykimi stanowiła mocną podstawę polskich dociekań sorabistycznych; współpraca polsko-niemiecka przyniosła z kolei serię prac dotyczących słowiańskiej hydronimii. Zainteresowanie połabszczyzną ukoronowane zostało połabskim słownikiem etymologicznym.

Specyfiką tych czasów były zaplanowane na wiele lat duże zespołowe przedsięwzięcia badawcze, dla których stworzono odpowiednie warunki rozwoju. Obok mającego charakter wielkiej encyklopedii słowiańskiej *Słownika starożytności słowiańskich* oraz *Słownika prasłowiańskiego* powstawały takie wielkie zespołowe

dzieła, jak *Słownik staropolski*, *Słownik polszczyzny XVI wieku*, *Słownik języka polskiego XVII i I. połowy XVIII wieku*, *Słownik staropolskich nazw osobowych*, *Słownik gwar polskich* i inne ważne opracowania, w wyniku których odbywała się wielka archiwizacja słowiańskich materiałów językowych. Prezentowane w różnych formach materiały (atlasy, słowniki dialektologiczne i historii języka, monografie, opracowania zabytków językowych) opisywały cały polski obszar językowy wraz z dialektami innych języków słowiańskich występujących w granicach Rzeczypospolitej. Wiele z tych prac przeprowadzono w ostatnim momencie, gdyż zachodzące po drugiej wojnie światowej znaczące procesy migracyjne spowodowały w dawnych układach językowych istotne zmiany.

Powiększający się materiał leksykalny sprzyjał studiom komparatystycznym i etymologicznym nad *Słownikiem prastłowiańskim*, *Etymologicznym słownikiem języka Drzewian połabskich*, *Słownikiem etymologicznym kaszubszczyzny* oraz słownikami etymologicznymi języka polskiego. Kontynuowano badania nad przeszłością językową Słowian oraz wzajemnymi kontaktami i oddziaływaniami językowymi.

Sławistyczne prace dialektologiczne wcześniej przybrały formę międzynarodowej współpracy. Wynikiem tej współpracy jest obecnie 14 tomów *Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego* oraz *Karpacki atlas językowy*. Prace o międzynarodowym charakterze obejmują również szereg innych przedsięwzięć onomastycznych i słowotwórczych.

Językowe pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie, będące przez cały czas w kręgu zainteresowań dialektologów i historyków języka, zaczyna być obecnie poddawane nowego typu badawczej penetracji. Uwaga sławistów koncentruje się często na analizie nowej symbiozy będącej wynikiem procesów przesiedleńczych i politycznych. Podstawowym zmianom ulega zarówno sam przedmiot badań, jak też stosowane metody badawcze.

Referentka wyraziła nadzieję, że imponująca baza materiałowa, powstała w minionym sześćdziesięcioleciu, stanowiącym pewien zamknięty okres działań językoznawczych, zachęci przyszłych badaczy do dalszych prac nad historią języków słowiańskich.

Prof. Małgorzata Korytkowska w referacie *Synchroniczne prace sławistyczne z zakresu morfologii i składni* dokonała przeglądu najważniejszych prac językoznawczych od lat powojennych do dnia dzisiejszego (biorąc pod uwagę wyłącznie pozycje książkowe). Referentka wyodrębniła trzy okresy w polskiej sławistyce językoznawczej ze względu na dominującą w pracach podstawę teoretyczną i podejmowaną tematykę.

W pierwszym okresie, obejmującym lata od zakończenia II wojny światowej do lat 70. XX wieku, dominują ujęcia strukturalistyczne lub nawiązujące do klasycznych ujęć strukturalistycznych; opracowania synchroniczne podporządkowane są często doraźnym celom dydaktycznym i dotyczą głównie języka rosyjskiego.

Do wybitnych osiągnięć na tym tle należą np. prace Z. Gołąba oraz K. Polańskiego. W drugiej połowie lat 70. narasta zainteresowanie dla problematyki semantycznej. Jednocześnie w latach 70. powstają nowe gramatyki języka rosyjskiego, wśród nich cenna *Gramatyka rosyjska w ujęciu funkcjonalnym* A. Bogustawskiego i S. Karolaka (1973); rozwijają się studia komparatystyczne. Pojawia się nurt logiczny badań nad językiem naturalnym.

Lata 80. wyznaczają cezurę zamykającą drugi okres i otwierającą trzeci okres rozwoju polskiej slawistyki w zakresie morfologii i składni. W tym czasie prowadzone są prace konfrontatywne łączące badania materiałowe i teoretyczne, komponent semantyczny staje się w nich nadrzędny. Nie można pominąć wpływu na polską slawistykę osiągnięć polskich polonistów rozwijających nurt logiczno-semantyczny w badaniach nad systemem gramatycznym języka. W okresie od lat 80. do dziś do największych osiągnięć polskiej slawistyki mających charakter syntetyczny należy tworzona przez zespół polskich i bułgarskich autorów *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska* (t. I–IX, 1989–2009), której celem nadrzędnym było tworzenie języka-pośrednika dla badania konfrontatywnego. Model logiczno-semantyczny leży u podstaw serii *Полски – македонски. Граматичка конфронтација / Polski – Macedoński. Konfrontacja gramatyczna* (t. I–IX, 1984–2009), ukazującej się w Macedonii i Polsce.

Szeroko zakrojonym międzynarodowym przedsięwzięciem są dwie serie wydawnicze: *Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich*, obejmujące 14 monografii poświęconych poszczególnym językom słowiańskim po II wojnie światowej, oraz *Komparacja Systemów i Funkcjonowania Współczesnych Języków Słowiańskich* (ukazały się dotychczas 4 tomy). Wiele monografii ostatnich dziesięcioleci opartych na dominancie semantycznej dotyczy języka rosyjskiego. W podsumowaniu autorka odniosła się do problemu nierównomiernego rozkładu zainteresowań polskich językoznawców – zauważyła się koncentrację prac synchronicznych nad systemami gramatycznymi języka bułgarskiego, macedońskiego i rosyjskiego (także w konfrontacji z polskim). Najmniej takich prac poświęcono pozostałym językom byłej Jugosławii, językom łużyckim i językowi białoruskiemu. Jednak na przestrzeni ponad sześćdziesięciu lat można stwierdzić stały rozwój i poszukiwanie nowych teorii i tematów badań toczących się w ostatnim okresie w warunkach możliwości kontaktu z zagranicznymi badaniami slawistycznymi.

Referat prof. Wojciecha Chlebdy *Frazeologia i paremiologia słowiańska w polskich pracach językoznawczych lat powojennych* poświęcony był omówieniu osiągnięć polskiej frazeologii slawistycznej jako dyscypliny językoznawczej. Referent wskazał na nieostrość granic samego pojęcia frazeologii jako ‘zbioru frazeologizmów’ w różnych paradygmatach frazeologicznych, co ma konsekwencje dla opisu tego obszaru języka. Przykładem jest niejednoznaczne kwalifikowanie przysłów, które część językoznawców lokalizuje poza frazeologią, inni zaś włączają do badań frazeologicznych. Frazeologia jest dyscypliną badawczą młodszą

od paremiologii (podstawy teoretyczne frazeologii w Polsce stworzył S. Skorupka na przełomie lat 40.-50. XX wieku), jednak zakres jej badań jest znacznie szerszy. Zdecydowana większość prac frazeologicznych dotyczy języka rosyjskiego, co jest wynikiem uprzywilejowanej pozycji rusycystyki w przeszłości i jej „odgórnego wsparcia”. Jako nauka wieloaspektowa frazeologia teoretyczna rozwinęła kilka nurtów: konfrontatywny, syntaktyczny, pragmatyczny, kognitywny. Równoległe z doskonaleniem metodologii przebiegały prace materiałowe. Pojawiły się fundamentalne opracowania frazeograficzne S. Skorupki i J. Krzyżanowskiego, a następnie propozycje nowych rozwiązań słownikowych autorstwa m.in. A. Bogusławskiego, J. Wawrzyńczyka, S. Karolaka, J. Lukszyna, Z. Orłoś, W. Chlebdy i in.

O randze frazeologii jako dyscypliny badawczej świadczy istnienie w Komitecie Językoznawstwa PAN Sekcji Frazeologicznej oraz Komisji Frazeologicznej w Międzynarodowym Komitecie Słowistów. Efektem ich prac są materiały posiedzeń i konferencji wydawane w specjalnych seriach.

Prof. Lucjan Suchanek w referacie *Sześćdziesiąt lat studiów nad literaturą i kulturą Rosji. Na sześćdziesięciolecie Komitetu Słowianoznawstwa PAN* przedstawił trzy sfery zagadnień. Pierwsza dotyczy rozwoju kadry, druga to przegląd ośrodków akademickich, w których zatrudnieni są badacze literatury i kultury rosyjskiej, oraz wydawanych przez nie czasopism i serii. Trzecią sferę zagadnień stanowi charakterystyka dyscypliny, próba ukazania jej rozwoju i przemian. Początkowo badania nad literaturą rosyjską były silnie związane z nauką radziecką. Z biegiem czasu można było zauważyć wyraźną ewolucję w polskich badaniach, stopniowe uwalnianie się spod tej presji. Zaznaczył się wpływ na nie polonistyki, zwłaszcza w zakresie teorii literatury, a później także metodologii badań. Przez polskich rusycystów zostają podejmowane problemy w radzieckiej nauce przemilczane.

Z biegiem czasu zmienia się oblicze rusycystyki w wielu uniwersytetach. Do programu studiów filologicznych i równoległe do badań naukowych stopniowo wprowadzano dyscypliny kulturologiczne, także rosyjską filozofię i historię idei, religię i Cerkiew Prawosławną, aż po problematykę politologiczną. W ewolucyjnym rozwoju rusycystyki pojawia się rosjoznawstwo. Narodziło się ono w środowisku rusycystów krakowskich, stopniowo powstaje w wielu różnych ośrodkach. Rosjoznawstwo jest nową ofertą studiów, a także nową gałęzią badań humanistycznych, umożliwiającą poznanie rosyjskiej cywilizacji bizantyńsko-prawosławnej. Na charakter badań rosjoznawczych wpłynęły w znacznym stopniu trzy dyscypliny: antropologia, aksjologia i historia idei. Od dłuższego już czasu uwagę badaczy literatury i kultury Rosji przyciąga sfera sacrum.

W polskich badaniach nad Rosją silnie rozwinęła się emigrantologia, obszerna dziedzina wiedzy o charakterze interdyscyplinarnym. Pojęcie emigrantologii zostało wprowadzone i scharakteryzowane przez prof. L. Suchankę na XII Międzynarodowym Kongresie Słowistów w Krakowie w 1998 roku.

W referacie prof. Lecha Miodyńskiego pt. *Literaturoznawstwo slawistyczne w Polsce od powojennego planu rozwojowego do międzyepoki transformacji* ukazana została geneza i rozwój literaturoznawczych badań slawistycznych w polskich ośrodkach naukowych w okresie od II wojny światowej do przełomu politycznego w 1989 roku. Referent omówił główne nurty badawcze wywodzące się jeszcze z tradycji uniwersytetów lat międzywojennych – przede wszystkim materiałowe zainteresowanie wiekiem XIX i studia nad zagadnieniami recepcyjnymi, uzupełnione następnie w szerszej perspektywie czasowej badaniami kontaktologicznymi. Ukazana została ilościowa ewolucja pierwotnej struktury placówek i instytucji naukowych ku wyspecjalizowanym katedrom i instytutom uniwersyteckim, wymieniono najważniejsze z powstających czasopism slawistycznych, przełomowe sympozja, dorobek organizacyjny i wydawniczy poszczególnych dyscyplin filologicznych zachodnio- i południowoślōwiańskich, jak również nazwiska najwybitniejszych slawistów-literaturoznawców. Przyglądając się bliżej każdej z narodowych ślōwiańskich filologii, referent omówił również główne kręgi zainteresowań dominujące w publikowanych opracowaniach i postęp metodologiczny, zmierzający od dokumentalistyki i archiwizowania stosunków literackich, przez działalność typologizującą spod znaku strukturalizmu, do tzw. zwrotu kulturowego od schyłku lat osiemdziesiątych XX wieku. W podsumowaniu czterdziestoletniego okresu podkreślił stworzenie solidnych instytucjonalnych podwalin nowoczesnych badań zespołowych, organizację masowej działalności dydaktycznej i wzmocnienie bazy wydawniczej slawistyki – przy względnej (na tle innych nauk humanistycznych) odporności tej dziedziny na presję ideologizacji.

Referat *Zwrot kulturowy w slawistyce literaturoznawczej* prof. Marii Dąbrowskiej-Partyki stanowił kontynuację tematu wystąpienia prof. L. Miodyńskiego, lecz w innym ujęciu, z punktu widzenia teorii i metodologii badań ślōwianoznawczych po roku 1989. Referentka przedstawiła zmiany w slawistyce literaturoznawczej polegające na zmniejszającym się udziale badań czysto literaturoznawczych, immanentnych, na korzyść kontekstu kulturowego, społecznego i historycznego. Literatura znalazła się na drugim planie, zaczęła być traktowana jako dokument lub świadek procesów kulturowych, społecznych i politycznych. W perspektywie zwrotu kulturowego literatura ukazana jest w aspektach antropologicznych i kulturowych. Łączenie różnych obszarów badawczych i dziedzin wymaga poszukiwania metodologii zintegrowanej, która jest określana jako komparatystyka integralna. Badanie szerokiego kontekstu historycznego, kulturowego i społecznego wymusza pracę zespołową.

Prof. Krzysztof Wrocławski w referacie *Folklorystyka ślōwiańska w Polsce w minionym 60-leciu* omówił osiągnięcia folklorystyki ślōwiańskiej w Polsce, koncentrując się na jej „złoty latach” w okresie działalności Juliana Krzyżanowskiego. J. Krzyżanowski, wieloletni członek Komitetu Ślōwianoznawstwa, patronował bowiem największym projektem folklorystycznym, był inicjatorem pierwszej kon-

ferencji folklorystów słowiańskich z krajów i narodów słowiańskich (Warszawa, 1966), był autorem polskiej a jednej z pierwszych słowiańskich systematyk bajki ludowej (wyd. I w 1948, wyd. II w 1962-1963). Z jego inicjatywy opublikowane zostały *Dzieje folklorystyki polskiej* (t. I i II obejmujące lata 1800-1863 oraz 1864-1918), a także imponujące wydanie 4-tomowe *Nowej księgi przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich* (t. I-IV, 1969-1978). W latach sześćdziesiątych pod opieką naukową PAN rozpoczęto i kontynuowano reedycję pomnikowych dzieł Kolberga, które jako wielotomowa całość nie mają sobie równych w całej Słowiańszczyźnie. Komitet Słowianoznawstwa poparł wydanie wielotomowej edycji „*Lud białoruski. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877-1905*”, zawierającej teksty folklorystyczne zebrane przez M. Fedorowskiego. Edycję tego imponującego zbioru rozpoczęła Polska Akademia Umiejętności, a zakończono ją w 1969 r. pod opieką PAN.

Pojawienie się nowych dyscyplin: etnolingwistyki i antropologii kulturowej spowodowało, że folklorystyka wraz z ich wyodrębnianiem uległa osłabieniu, a nawet doszło do pewnego rozmywania jej granic jako dyscypliny nauki. Następuje kryzys folklorystyki. Jego przejawem jest ucieczka młodych badaczy do nurtu antropologicznego i etnolingwistycznego.

Podsumowując konferencję, prof. Bogusław Zieliński ocenił ją jako ważne i potrzebne wydarzenie naukowe. Ukazała ona osiągnięcia polskiej slawistyki w minionym sześćdziesięcioleciu i efekty działalności Komitetu Słowianoznawstwa, w części referatów pojawiły się także postulaty badawcze.

Zofia Rudnik-Karwatowa